

גיליון מס' 35

מסכת עירובין דפים כ"א-כ"ז

י'-ט"ז אלול, שבוע פרשת כי תבא, תש"פ

טלטול בשבת כשיש שטח חקלאי בתוך חצר או העיר (עירובין כג ע"ב)

"קרפף שהוא יותר מבית סאתים שהוקף לדירה" - רשות יחיד שמוקפת מחיצות אך לא לשם דירה (גינה, פרדס וכד'). "בית סאתיים" - שטח שהוא חמשת אלפים אמות מרובעות (מאה אמה על חמישים אמה, כ-1,150 מטר מרובע).

מה דין טלטול בשבת, בקרפף - במקום שיש גינה בתוך החצר או העיר?

עירובין כג ע"ב-כד ע"א

קרפף שהוא יותר מבית סאתים שהוקף לדירה, נזרע רובו - הרי הוא כגינה, ואסור. נטע רובו - הרי הוא כחצר, ומותר. נזרע רובו - אמר רב הונא בריה דרב יהושע: לא אמרן אלא יותר מבית סאתים, אבל בית סאתים - מותר.

רש"י עירובין כג ע"ב

נזרע רובו - בזרעונים - ביטל דירתו, דבזרעונים לא דיירי אינשי, והוה ליה גינה - ואסור לטלטל אף בשאינו נזרע, דבטיל ליה לגבי רובא, אבל בנוטע אילנות - לא ביטל דירתו, דאורחא להסתופף בצל אילנות תמיד.

אלא - שיש באותו מקום זריעה יותר מבית סאתים, דנעשה כרמלית, דקרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה כרמלית היא, ושאינו נזרע - הוי חצר פרוצה במלואה לכרמלית, לפיכך כולו אסור. אבל בית סאתים - דבלאו דירה שרי באנפי נפשיה - הכא נמי שרי.

- הסבר את שני הדינים שבברייתא ואת פרשנות רב הונא בריה דרב יהושע לאמור בברייתא "נזרע רובו".

רבינו יעקב בן רבנו אשר, טור אורח חיים הלכות שבת סימן שנח

קרפף יותר מסאתים שהוקף לדירה נטע רובו באילנות אפילו אינו נטועין שורות שורות אין מבטלין הדירה שכן דרך קרפף לנטוע בו אילנות להסתופף בצילן. נזרע רובו הזרעים מבטלין דירתן אפי' אין בהם אלא סאתים. נזרע מיעוטו אם אין בו אלא סאתים מותר יותר מסאתים אסור שמבטלין הדירה. אבל בחצר ורחבה שאחרי הבתים מספקא ליה לר"מ [מהר"ם מרוטנבורג] אם זרעים מבטלין דירתן לענין זה שאם רובן זרועין שיבטלו כל הדירה. ואפי' אם תמצא לומר כיון שחשובין דירה, יותר אין הזרעים מבטלין דירתן הזרוע מיהא אין שם דירה עליו, ואם הוא יותר מסאתים אסור כל החצר ואין

מטלטלין בו אלא בד' אמות, וכן אפילו אין בו אלא סאתים או פחות (והוא רוב) אפילו הכי הזרוע שם קרפף עליו.

וכי תימא מאי נפקא מינה אפילו אם שם קרפף עליו והלא קרפף וחצר רשות אחד הן? איכא למימר דנפקא מינה שאסור להוציא ממנו לבית וגם אם הוא יתר מסאתים שאין מטלטלין בו אלא בד' אמות או שמא אין זרעים מבטלין אלא דירת קרפף ולא דירת חצר ורחבה וטוב להחמיר. הלכך מי שיש לו גינה בחצרו אם היא רוב החצר אפי' אין בה אלא בית סאתים לא יטלטל ממנה ומן החצר לבית, ואם היא יותר מסאתים לא יטלטל בה ובחצר אלא בד' אמות. ואם היא מיעוט החצר מה שיש בה יותר מסאתים אוסר כל החצר, ואם יש בה סאתים או פחות אסור להוציא ממנו לבית.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שנח סעיפים ט-י

ט. קרפף יותר מסאתים שהוקף לדירה ונטע רובו אילנות, אפילו אינם נטועים שורות שורות אינם מבטלים הדירה; אבל אם נזרע רובו, הזרעים מבטלים הדירה אפי' אין בהם אלא סאתים. נזרע מיעוטו, אם אין בו אלא סאתים מותר; יותר מסאתים, אסור.

- הסבר את הספק של המהר"ם מרוטנברג בנוגע לחצר ורחבה שליד בתים, ואת הנפקא מינה בין צדדי הספק.

- הסבר את ההכרעה של הטור והשולחן ערוך.

מה יהיה הדין בנוגע לגינה בחצר? נעין בפסיקת השולחן ערוך והמשנה ברורה.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שנח סעיף י

(עג) מי שיש לו גינה בחצירו, אם הוא רוב החצר, (עד) אפילו אין בה (עה) אלא בית סאתים (עו) לא יטלטל (עז) לבית. (עח) ואם הוא יותר מסאתים, לא יטלטל בה ובחצר (עט) אלא בד' אמות. ואם היא מיעוט החצר, (פ) מה שיש בה יותר מסאתים (פא) אוסר כל החצר. ואם יש בה סאתים או פחות, אסור להוציא (פג) ממנה לבית.

משנה ברורה סימן שנח ס"ק עג - פג

(עג) מי שיש לו גינה וכו' - אף שכבר נתבאר כ"ז בסעיף הקודם לענין קרפף מ"מ חזר המחבר ושנה דין זה לענין חצר לאשמועינן דכשם שזרעים מבטלי מחיצות של קרפף שהוקפו לדירה כמו כן מבטלי מחיצות של חצר ולא אמרינן דחצר חשיבא טפי ולא מתבטל בשביל זרעים ועוד הוסיף לבאר בסעיף זה לענין טלטול מן החצר לבית וכמו שנבאר:

(עד) אפילו אין בה - ר"ל בכל החצר:

(עה) אלא בית סאתים - וה"ה פחות:

(עו) לא יטלטל וכו' - דבחצר בעצמו בודאי מותר לטלטל בכולו אפילו במקום הזרעים דאף שזרעים מבטל מחיצות של דירה בזה שאין בה אלא סאתים הרי לא בעינן היקף לדירה:

(עז) ממנה ומן החצר - דכיון דנתבטל היקף של דירה הרי כל החצר כקרפף דעלמא שאסור לטלטל ממנו לבית וכן מן הבית לתוכה ואפילו בקרפף פחות מבית סאתים ואפילו הן של אדם אחד:

(עח) ואם הוא יותר וכו' - ר"ל כל החצר:

(עט) אלא בד"א - כדין כרמלית כיון דבין כולה יש יותר מבית סאתים ורוב הזרעים ביטל שם דירה מחצר וכנ"ל בס"ט:

(פ) מה שיש וכו' - ר"ל אם יש במקום הזרוע:

(פא) אוסר כל החצר - אף דחצר רוב לגבי גינה ולא נבטל ממנו שם דירה ע"י הזרעים אבל עכ"פ נבטל היקף דירה לגבי זרעים עצמם ואסור לטלטל שם כיון שהם יותר מבית סאתים ומשום זה אסור גם בשאר החצר דנפרץ הוא למקום הזרעים שהוא מקום אסור:

(פב) אסור להוציא וכו' - דבמקום הזרעים גופא מותר לטלטל וכמ"ש בס"ט אלא דעכ"פ אסור להוציא ממנה לבית כדין קרפף שאין מוקף לדירה שאין מטלטלים ממנו לבית:

(פג) ממנה - ומשמע מזה דעכ"פ מחלק החצר שרי לטלטל לבית אף כשיש שיעור בית סאתים כדין כל חצר שמוציאין ממנו לבית ויש אוסרים בזה להוציא אף מחצר לבית דאע"ג דבחצר וגינה מותר לטלטל מ"מ לענין כלי הבית מקרי גינה מקום האסור שהרי אסור להוציא ממנה לבית וממילא נאסר גם החצר לענין זה משום שהוא פרוץ ופתוח לגינה. והיכי שהזרעים פחות מן בית סאתים בודאי אין להחמיר לטלטל מן החצר לבית ויש מקילין בכגון זה לטלטל אף מן חלק הגינה גופא לבית וה"ה מן הבית לגינה ויש לסמוך על זה במקום הדחק.

וכל המוזכר בכאן הוא בשאין מחיצה בין החצר למקום הזרעים ואם יש מחיצה אין חלק אחד שייך לחבירו כלל וא"כ חלק החצר דינו כחצר ומותר לטלטל בכלו וממנו לבית, ומקום הנזרע הוא נידון לעצמו. ואם חלק הנזרע הוא יותר מבית סאתים דינו ככרמלית ואסור לטלטל אף בתוכו, וכל שכן להוציא ממנו לחצר או להיפך, דחצר דינו כרה"י גמור, ואם הוא רק בית סאתיים או פחות מותר לטלטל בכלו וכן ממנו לחצר ומחצר לו חוץ. כלים ששבתו בבית אסור להוציא מן החצר לגינה. ע"כ ראוי שלא לאכול או לשתות בגינה בשבת דא"א ליזהר בזה וכ"ש באם הוא יותר מבית סאתיים דאסור בטלטול יותר מד' אמות.

הרב יחיאל מיכל אפשטיין, ערוך השולחן אורח חיים סימן שנח סעיף כב

והנה עתה בזמנינו - מי שיש לו גינה, בחצר עושה לו גדר בינו ובין החצר. וא"כ לעצם החצר אין הגינה לא מעלה ולא מוריד. ולענין לטלטל מגינה לתוכה אם היא יותר מבית סאתים אסור לגמרי, ואם אינה יותר מבית סאתים מותר לטלטל מתוכה לחצר ומחצר לתוכה. אבל לבית אסור לטלטל מהגינה וכן מהבית אל הגינה ולכן גם מחצר לתוכה אסור לטלטל כלים ששבתו בבית.

- סכס את הדינים בנוגע לטלטול מגינה בחצר, ואת הפתרון המעשי שכתבו המשנה ברורה וערוך השולחן שיאפשר לטלטל במצב שיש גינה בחצר.

הרב יצחק וייס, שו"ת מנחת יצחק חלק ה סימן קח

בנדון חצר שנזרע רובו בפרחים לענין הוצאה מבית לחצר. ב"ה יום ה' בראשית תש"ל לפ"ק. להרב מוה"ר עזריאל ליטש סג"ל ראזענבוים נ"י, גייטסהעד יצ"ו. הנני בזה ע"ד שאלתו בחצר שלפני הבית ונזרע רובו ע"י פרחים, אם מותר להוציא מן הבית לחצר למקום שלא נזרע, שלכאורה יש כאן ג' צדדים להיתר, א' מחלוקת הראשונים אם מותר להוציא מבית לקרפף של אדם אחד, ב' ספיקו של הרא"ש אם בחצר נזרע רובו נותן דין קרפף על המיעוט, ג' מה שמסתפקין האחרונים אם לפרחים יש דין זרעים, או דין אילנות. והנה על ב' צדדים הראשונים המשנה

ברורה (סימן שנ"ח ס"ק ע"ז) מחמיר. דאפילו בחד גברא אסור להוציא מן הבית לחצר שנזרע רובו, אמנם בהך ספיקא, אם לפרחים דין אילן, נראה דדוקא בפרחים, שנעשים בשביל לישב או לטייל בצדם, שייך לומר דהוי כמו אילנות, וכמו שכתב רש"י (בעירובין כ"ג ע"ב), דאורחא להסתופף בצל אילנות תמיד עכ"ל, אבל אם אין נעשים לכך, לכאורה יש להם דין זרעים, והחצר שאני מסתפק איירי באופן שהפרחים לא נעשו להילוך או לישב בצדם, אמנם שמעתי שאולי יש להתיר מטעם כיון דהפרחים נעשו לנווי הבית הוי כהוקף לדירה עכ"ל.

(א) הנה לדעתי צדקו דברי האומרים, דגם הנעשים לנווי הבית, הוי כמו לטיול, וגדולי הפוסקים שדברו מזה, הזכירו בלשונם, שניהם, לטיול, ולנוי עי' בס' נזירות שמשון על או"ח (סי' שנ"ח), ובתשו' מהרי"א הלוי (ח"א סי' ר"ב), ומש"כ בזה בתשו' אמרי יושר (ח"א סי' ק"ע), ובתשו' דברי חיים (או"ח סי' כ"ח), ובתשו' שואל ומשיב מהדו"ק (סי' קל"א), אלא ששניהם הדברי חיים והשואל ומשיב, לא הסכימו לעיקר ההיתר עיין שם, אבל מ"מ הדברי חיים ז"ל לא דחה ההיתר בחוזק יד, שסיים בסוף התשובה בזה"ל, אך מי אני להכריע אם גדולי הדור יתירו עכ"ל, ונודע שמרן ד"ח ז"ל לא נשא פנים ליהי' מי שיהי', אם הי' בעיניו ברור איסורו.

... (ג) והנה מדברי רש"י (עירובין כ"ג ע"ב), דכתב על דברי הש"ס שם, נזרע רובו הרי הוא כגינה ואסור, וז"ל: "נזרע רובו, בזרעונים ביטל דירתו, דבזרעונים לא דיירי אינשי" וכו' עכ"ל, ולא כתב רש"י, ביטלו דירתו לשון רבים, אלא ביטל דירתו לשון יחיד. דאם הי' כותב ביטלו דירתו, הי' הכוונה דהזרעונים ביטלו דירתו, אבל, ביטל דירתו, הכוונה על האדם הזורע, דביטל בזה דירתו, הוכיח בתשו' אמרי יושר שם, דדוקא קאמר, כשזרע בכוונה מבטל דירה, ולא בטלו מאליהן עיין שם. ובזה יש לומר דהוא הדין, אם זרע בהיפוך כוונה, היינו ליפות את דירתו, ולא בכוונת ביטול הדירה, דאינו מבטל דירתו בזה. ומה דלא כתב כן שם האמרי יושר, נראה משום דבנדון דידי', מיירי בעשבים שאינם מיפים הדירה, וע"כ הצריך לטעם שעלו מאליהן, והוסיף לבסוף, גם מהסמך שהביא בתשו' מהרי"א הלוי שם, מקרא ד"בנאות דשא ירביצני", דאין דשאים מבטלים דירה, והוא הוסיף עוד סמך ממדרש רבה (פ' חוקת), דאיתא שם, והמים יוצאין חוץ למחנה, ומקיפין פיסא גדולה שנאמר ינחני במעגלי צדק, ומגדלים מיני דשאים ואילנות לאין סוף, שנאמר בנאות דשא ירביצני וגו' עיין שם, דמדמה דשאים ואילנות ודשאים להדדי עיין שם.

• לפי המנחת יצחק, מה סיבת שמאפשרת לטלטל במצב שיש גינה בחצר?

בערים ויישובים המוקפים במחיצה או בעירוב צורת הפתח, ושיש בהם גינות, פארקים, אגם מלאכותי, שמורת טבע וכד'. מה הדין אם גודל הגינה, הפארק או האגם, שמורת הטבע יותר מבית סאתיים?

הרב מנחם המאירי, בית הבחירה עירובין כד ע"א

יראה לי שהזרעים העשויים לטיול ולצאת לשם תמיד לטייל שם ולהריח אין אלו מבטלות מחיצות והיקף דירה הוא אף על פי שנזרע. ומכאן יראה לי שרבים מקילין בכך בפרדסים הסמוכים לבתיהם.

• לפי המאירי, מה הסיבה שגינות נוי לא מבטלות מחיצות?

החפץ חיים ציין לדברי אחרונים בענין.

ביאור הלכה סימן שנח סעיף ט

אבל אם נזרע וכו' - עיין בתשובת דבר שמואל [הרב שמואל אבואב, שו"ת דבר שמואל סימן רנט] שמצדד להקל בעיר מוקפת חומה ששם אין זרעים שבתוך העיר מבטלי להיקף דירה של חומה [ומיירי במקום שהבתים נבנים מתחלה ואח"כ הקיפו בחומה דהוי הוקף לדירה, וכמבואר בסי' ת"א וכמו שכתב בספר מור וקציעה] והחכם צבי [הרב צבי אשכנזי] העתיק דבריו בסימן נ"ט. ואף שמתחלה גמגם בדבריו אעפ"כ לבסוף הסכים עמו בשעת הדחק, שאי אפשר בשום אופן לתקן שלא ישללו רבים, ואחריו החזיק בנו הגאון יעב"ץ [הרב יעקב בן צבי] במור וקציעה.

ונראה דמיירי שאין מקום הזרוע גדור במחיצות, אלא פרוץ לחומת עיר. דאי לא הכי בודאי לא מהני היקף של חומה כיון שאין החומה מחיצה של מקום הזרוע, אלא יש מחיצות אחרות והזרעים משווים לאותם מחיצות כמחיצות שלא נעשו לשם דירה, בודאי אסור. ואף דבמור וקציעה משמע שלא כדברינו לענ"ד נראה הדבר פשוט כמו שכתבתי.

...אכן לפי מה שהבאנו בשער הציון שפשטות דברי כמה ראשונים שאין שום חילוק בין קרפף לחצר דקרפף שהוקף לדירה נמי חצר גמור הוא ואעפ"כ זרעים מבטלי למחיצות דידיה וה"ה חצר ממש. ולפי זה מנא ליה להקל בחומה ממש. וגם בספר מאמר מרדכי ובספר שיורי ברכה אין דעתם נוחה להקל אף בהיקף של חומה לכן עכ"פ אין להקל יותר ממה שכתבנו למעלה.

הרב אברהם ישעיהו קרליץ, חזון איש, הלכות עירובין סימן כד אות כה

לענין עיר המוקפת חומה נראים דברי האוסרים, שזהו דין חצר שנזרע, ומה לי חצר ומה לי עיר.

- מה הסיבה להתיר לטלטל בגינה שבתוך העיר ומדוע המשנה ברורה והחזון איש אסרו?

הרב עוזיאל דן בנוגע לשדה זרוע בתוך מושב שדה יעקב שמוקף בעירוב צורת הפתח.

הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, שו"ת משפטי עוזיאל כרך ג - אורח חיים סימן נד

שדה זרוע יותר מבית סאתים לענין עירוב

ב"ה מרחשון תרנ"ן. לכבוד ידידי ועמיתי הרב הגאון דעסיק באורייתא תדירא, כמוהר"ר כתריאל פישל טכורש, יצ"ו.

רב חביבאי בתר דמסגינא בשלמא רבא, הנני בא לחות דעתי הדלה בשאלה שעמדה לפניו בסורו בשליחותנו של מצוה במושב שדה יעקב, בנדון עירובין, והיא. כי מושב זה מוקף בחוטי ברזל שהם יציבים ומקיפים את כל המושב אולם בין חוטי העירוב לבין הבתים מפסיק שטח גדול מבית סאתים של שדה זרוע ירקות וזירעונים והוא עשוי ערוגות ערוגות, ונסתפק מעכ"ת שמא שדה זרוע זה מבטל את העירוב ואסור לטלטל בו ולהוציא ממנו אל הבתים או מן הבתים לתוכו, ומסיק לסמוך על תשובת החכם צבי (סי' נ"ט). דפסק ששדה זרוע העשוי ערוגות והואיל והשבילים שבין הערוגות עשויות להילוך לא מבטלין העירוב ואין אומרים בהפסק שבין הערוגות שהיא כלבוד דמי, את"ד.

ולע"ד לא מצאתי ספוק בהיתר זה. שהרי גרסינן בגמרא: "קרפף שהוא יותר מבית סאתים שהוקף לדירה נזרע רובו הרי הוא כגינה ואסור. הא מעוטא שרי, אמר רב הונא בריה דרב יהושע לא אמרן אלא בית סאתים אבל יותר מבית סאתים אסור".

וכן פסקו הרמב"ם ושו"ע ז"ל: "מקום יותר מבית סאתים שהוקף לדירה אם נזרע רובו הרי הוא כגינה ואסור לטלטל בכולו, נזרע מעוטו אם נזרע ממנו בית סאתים מותר לטלטל ואם היה המקום זרוע יותר מבית סאתים אסור לטלטל בכולו" (הלכות שבת פ' ט"ז ה' ו' ; או"ח סי' שנ"ח סעיף ט'). מכאן אתה למד שכל שדה זרועה ביותר מבית סאתים אפילו אינו זרוע אלא מעוטו אסור לטלטל בתוכו ולהוציא ולהכניס ממנו לרשות אחרת, ומשמע ודאי שלא דוקא מעוטו הצפוף במקום אחד אלא אפילו אם מעוטו זה עשוי ערוגות ערוגות שיש שבילים להלוך בין ערוגה לערוגה גם כן אסור, והיינו טעמא משום דכל שדה זרוע בזרעונים לא דיירי ביה אינשי והוה ליה גינה ואסור לטלטל אף בשאינו זרוע דבטיל לגבי רובה, (פירש"י שם כ"ג ד"ה נזרע רובו) וכ"כ המ"מ: ודע כשנזרע שאסור לטלטל בו אף במה שלא נזרע אסור לפי שנפרץ במלואו למקום האסור לו ולזה כתב רבינו אסור לטלטל בכולו (מ"מ שם).

ואם נזרע רובו אפילו אם מקום הזריעה פחות מבית סאתים הואיל ורובו זרוע אסור לטלטל בכולו. ומעתה בנדון דידן אעפ"י שעשוי ערוגות, אם מקום הזריעה בצרוף הערוגות הוא רובו של השדה אעפ"י שעשו ערוגות, אסור הואיל והמעוט הלא הזרוע בטיל לגבי רובא. וגם אם נזרע מעוטו אם השטח הזרוע הוא יותר מבית סאתים בצרוף המקומות הזרועים, נאסר כולו וזו היא הלכה פסוקה שאין עליה חולק. ...דהואיל ויש בו יותר מבית סאתים וגם זרע רובו, גם החכם צבי ז"ל מסכים שאין חילוק הערוגות מוציא אותו מכלל גינה לבטל את העירוב. ולכן איני מוצא צד היתר להכשיר עירוב זה שסביב הבקעה הזרועה לטלטל בתוכה או להוציא ולהכניס לתוכה.

התקנה היחידה לדעתי היא לסדר את העירוב על ידי לחי וקורה או צורת פתח בהוראת חכם בין גדרי בעלי הבתים ולהשאיר את הגבעה הזרועה מחוץ לעירוב, באופן זה יותרו כל הבתים והחצרות שמסביב לגינה והגינה הזרועה תשאר מחוץ לעירוב ולא לטלטל בכולה ולא להוציא ממנה ולא להכניס לתוכה, מהבתים והחצרות שסביבה. והנלענ"ד כתבתי.

• מה הסיבה בגללה אסר הרב בצמ"ח עוזיאל לטלטל במקום בו יש שטחים זרועים בתוך מושב?

הרב נתן געשטטנר דן בנוגע לטלטול בתוך מושב מירון שהעירוב מקיף את כל ההר, אך בתוכו יש שטחים ובהם קוצים ולא ניתן ללכת בהם, וכן בתוך העירוב גם שמורת טבע.

הרב נתן געשטטנר, שו"ת להורות נתן חלק י סימן מג

בס"ד, קרית אגו"י בני - ברק, י"ב תמוז תשנ"ה לפ"ק.

החיים והשלוי' למע"כ הרב הגאון החו"ב מוה"ר יהושע ליברמן שליט"א ר"מ פה בני ברק. יקרת מכתבו הגיעני, ע"ד שנתעורר בענין העירוב באתרא קדישא מירון, שהעירוב מקיף את כל ההר, ועיקר הישוב הוא רק בשיפולי ההר, אבל כל ההר שומם לגמרי וגדלים שם קוצים ודרדרים שאינו ראוי לדירה כלל ואפילו להליכה, ובתוך ההר יש מקום מסויים שאסור לדרוך שם כלל מפני שהוגדר כשמורת הטבע, ונמצא שהרוב המוקף בצורת הפתח של עירוב אינו ראוי לדירה כלל, והרי מבואר בשו"ע (סי' חש"ן ס"ט) דזרעים דלא דיירי בה אינשי מבטלין את הדירה, ואפילו אם רוב המקום המוקף מיושב רק שפרוץ במלואו ליותר מבית סאתים של זרעים נאסר הכל בטלטול, וכל שכן כשרובו זרעים דאסור. וכת"ה נ"י הביא קצת צדדי היתר בזה וכמו שיבואר להלן.

(א) מתחלה יש לברר אם קוצים ודרדרים שאינם ראויים להליכה מבטלין שם דירה כמו זריעה, ובש"ס עירובין (כג ב) איתא, קרפף שהוא יותר ממאתים שהוקף לדירה נזרע רובו הרי הוא כגינה ואסור, נטע

רובו הרי הוא כחצר ומותר. ופירש"י, נזרע רובו בזרעונים ביטל דירתו בזרעונים לא דיירי אינשי והוה ליה גינה, ואסור לטלטל אף בשאינו נזרע דבטלי ליה לגבי רובא, אבל בנוטע אילנות לא ביטל דירתו דאורחא להסתופף בצל אילנות תמיד עכ"ל. ולכאורה יש לומר דדוקא בנזרע בידיים ברובו הוא דאוסר, דגילה דעתו שרוצה לבטל ממקום זה שם דירה, וכפירש"י "נזרע רובו בזרעונים ביטל דירתו בזרעונים לא דיירי אינשי", ומשמע דהאיסור הוא מחמת שביטלו בידיים, אבל כשעלו בו קוצים ודרדרים עד שאינו ראוי להילוך, כיון שלא ביטלו בידיים אפשר דלא נתבטל ממנו שם דירה. ואף על גב שבשעה זו אינו ראוי לדירה, מ"מ יתכן דכיון דאין רצונו בקיום הקוצים והדרדרים, א"כ הם מעותדים כל שעה לקוצצן, ונמצא שמעולם לא התכוין לבטל ממקום זה שם דירה ואינו אוסר.

ברם הרי מבואר בעירובין (כד א) קרפף יותר מבית מאתים שהוקף לדירה ונתמלא מים, אם לא חזיין לתשמישתא כזרעים דמי ואסור. וכן הוא בשו"ע (סי' חש"ן סי"א) "קרפף יותר מבית מאתים שהוקף לדירה ונכנסו בו מים, אם ראויים לשתייה אין מבטלין הדירה וכו', ואם אינם ראויים לשתייה דינם כזרעים, והוא שיהא בעומק עשרה טפחים". ומלשון "ונכנסו בו מים" - שהוא לשון הטור - משמע שאף אם נכנסו המים מאליהם אם אינם ראויין לשתייה דינם כזרעים. וכן הוא ברמב"ם (פט"ז משבת ה"ו) "נתמלא מים וכו' ואם אינן ראויין לתשמיש אין מטלטלין בו". ומשמע ג"כ דאף בנתמלא מאליהם דינא הכי. וא"כ מוכח דאף אם ביטול הדירה נעשה שלא ברצונו, דהא המים נכנסו מאליהם לקרפף, אעפ"כ בטיל מיניה שם דירה, ומוכח דאף כשלא ביטלו בידיים אוסר. וא"כ נימא דהוא הדין כשעלו קוצים ודרדרים עד שאינו ראוי לדירה, הו"ל דינו כנכנסו בו מים דמבטל שם דירה, ואף שעלו שלא לרצונו ולא התכוין לבטל שם דירה.

ג... ומכל מקום לדינא נראה לענ"ד, שאם עלו קוצים ודרדרים מאליהם אינם מבטלין שם דירה, דאל"כ הוה להו להפוסקים להשמיענו דין זה שהרי הוא דבר השכיח שיעלו קוצים, ובגמרא אמרו רק קרפף שנזרע רובו ולא אמרו רבותא טפי קרפף שעלו בו קוצים. ועוד דהא בכל עיר שנעשה בו עירוב כמעט לא ימלט שלא יהא בה קרקעות שגדלים עליהם קוצים אף ביותר מבית סאתים, ולא נמצא בפוסקים שידונו על זה לומר דהוה כזרעים המבטלים את הדירה. מתוך כך נראה ברור דקוצים ודרדרים אינם מבטלים דירה, כיון דעכ"פ ראוי להילוך על ידי הדחק, וסגי בזה. ...וכל שיכול להלך ע"י הדחק לא נתבטל מיניה שם דירה. וא"כ הוא הדין כשעלו קוצים ודרדרים מאליהם, שלא ביטלו מדירה בידיים ואינו מקום זריעה, כיון דעכ"פ אפשר ללכת שם בדרך דוחק דהא כמה אינשי הולכים גם על קוצים ודרדרים ושברי אבנים, לא נתבטל שם דירה מיניה. ובשו"ע (סי' שנ"ח סי"א) קיימא לן לדינא כהרשב"א דבמים אינו מבטל שם דירה אלא אם יש בעומק עשרה טפחים עיין שם, נמצא דלדינא נקטינן דאף הילוך ע"י הדחק שמיה דירה, וא"כ גם בקוצים ודרדרין נימא הכי דכיון דראוי להילוך ע"י הדחק לא נתבטל שם דירה מיניה, ומשו"ה לא הזהירו הפוסקים על זה.

ה) ברם עדיין יש לומר בנדון דידן דאיכא ביטול דירה על ידי המקום המכונה שמורת הטבע אשר לפי גזרת אנשי הרשות אסור לדרוך שם, ובזה מסתבר לומר שהמקום מבטל את הדירה כיון שאינו עומד לדירה, וגרע ממים הפחותים מעשרה טפחים שאינם מבטלין, דהתם איכא עכ"פ הילוך ע"י הדחק, אבל הכא כיון דכנראה שמענישין למי שידרוך שם, א"כ אינו ראוי אף להילוך ע"י הדחק, ומבטל שם דירה. וקצת סמוכין לזה מהא דסוכה (כג א) העושה סוכתו על גבי בהמה רבי מאיר מכשיר ורבי יהודה פוסל, מ"ט דרבי יהודה חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים סוכה הראויה לשבעה שמה סוכה, סוכה שאינה ראויה לשבעה לא שמה סוכה, ורבי מאיר הא נמי מדאורייתא מחזי חזא ורבנן הוא דגזרו בה עיין שם, הרי דלרבי יהודה כיון שאינו ראוי מדרבנן חשוב אינו ראוי מן התורה, והיינו דכיון דרבנן אסרו לעלות

על סוכה זו, נמצא שבפועל אין הסוכה ראויה לשבעה ולא מקרי ראוי. והכי נמי אף על גב שאם ירצה הרי הוא יכול לדרוך גם במקומות הנ"ל אלא שיענש, מ"מ כיון שאנשי הרשות יש בכחם למנוע מלדור במקום הנ"ל ממילא לא נקרא דירה. ואף שיש לחלק בין היכי שחז"ל אסרו דזה נעשה אינו ראוי, ובין היכי דאינשי דעלמא אסרו, מ"מ מסברא נראה לומר דמקום זה נקרא אינו ראוי לדירה כיון שאנשי הרשות בכחם למנוע לדור שם. ועיין בבא קמא (צז ב) דבמלכיות מקפידות ובחשי לא חשיב מטבע. אלא דאם המקום הזה יש סביבו מחיצה המועלת עפ"י הלכה, כי אז אין בכחו לאסור את שאר המקומות שיש להן דין דירה, וכמבואר ברש"י עירובין (כג ב) ד"ה אלא "שיש באותו מקום זריעה יותר מבית סאתים דנעשה כרמלית דקרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה כרמלית היא, ושאינו נזרע הוי חצר פרוצה במלואה לכרמלית לפיכך כולו אסור", הרי שהמקום שאינו זרוע אינו נאסר אלא כשהוא פרוץ במלואו להמקום האסור, אבל אם יש מחיצה אינו נאסר מקום שאינו זרוע. וכן הוא בטו"ז (סי' חש"ן סק"ה) ומג"א שם (סקי"ג וט"ו), ובשו"ע הרב ז"ל (סי' חש"ן סי"ח) ובמשנה ברורה שם (סקפ"ג).

- מה הסיבה להתיר לטלטל בתוך המושב על אף שיש שטחים עם קוצים וכד', ומה הסיבה לאסור בשל שמורת הטבע שבתוך העירוב, ומה הפתרון לענין.

הלכה לפעשה

הרב משה לוי, מנחת אהבה, חלק ג, פרק כז, עמ' שסה-שסח

בזמננו מערבין ערים שלמות ע"י היקף צורות פתחים, אין מקפידין לעשות עוד צורות תפתחים מסביב למקומות הזרועים בעיר שיש בהם יותר מבית סאתים. ואמנם מה שנוטעים אילנות ופרחים ושותלים דשא לנוי ולטיול במקומות רבים שבערים, נראה שאין לזה דין זרעים הואיל ועושים כן לצורך דירת אדם, והוי ליה כנטעו בו אילנות דאינן מבטלים מחיצות.

...אע"פ שהמקילים סומכים על דעת הדבר שמואל [הובא לעיל בדברי הביאור הלכה] וסיעתו, ובפרט שקשה לתקן כל מקומות הזרועים שבערים ויישובים שונים להקיפם מחיצות גמורות או בצורות פתחים, ובסומכים על מה שכתב החכם צבי [הובא גם כן בביאור הלכה] שבשעת הדחק שאי אפשר לסמוך בשום אופן לתקן שלא יכשלו רבים יש לסמוך על דברי הדבר שמואל. וכן נראה דעת הביאור הלכה (סימן שנח, ט).

אמונה

הרב משה סופר, שו"ת חתם סופר חלק א סימן צט

שאל ממני ידידי הרב נ"י לברר לו בראיות מדברי חז"ל שראוי ונכון לכל קהל עם ישראל בכל מקומות מושבותיהם לתקן מבואותיהם בתיקונים צורת הפתח או שארי תיקונים כיוצא בו כדי שלא יכשלו רוב המון עם בהוצאה מרשות לרשות ביום שבת קדש.

דבר זה אינו צריך לפנים ולראי' והוא מן השכל ומן המבואר להדיא בדברי חז"ל, השכל מחייב באשר ידוע ששמירת יום ש"ק מעשות כל חפץ הוא אצלנו ממצות הראשיות ומי שאינו משמר כהלכתו הרי הוא ככופר ומומר בכל התורה כולה כמבואר בעירובין ס"ט ע"א, ואיסור הוצאה מרשות הרבים לרשות היחיד או בהיפוך הוא א' מאותן המלאכות שהעובר עליהם הוא מומר לכל התורה כולה, וזה מבואר שם בעירובין ס"ט דההוא גברא נפיק בחומרתא דמדושא, פירש"י שהוא טבעת שבאצבע, ודנוהו כדין כופר בכל התורה וכמי שיצא מדת ישראל, וכל כך חמור הדבר עד שאפילו באונס דליקה ח"ו לא התירו להציל לחצר שאינה מעורבת עיין ש"ע א"ח סי' של"ד סעיף יו"ד ובמג"א שם סקי"ד ונ"ל דשלא כדרך מלבוש אפילו מלבוש אסור וכו' ע"ש, ואנו מצווין על הקטנים שלא להרגילם בחילולי שבת כמבואר בש"ע א"ח סימן שמ"ג סעיף א', וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד אפי' בדברים שהם משום שבות, ומבואר שם דמיירי בקטן שלא הגיע לחינוך שהוא כבן ד' וה' שנים אבל כשהוא בן שש שכבר הגיע לחנוך כמבואר שם בש"ע סימן תי"ז ובמג"א סק"ב שם, וא"כ כל בר דעת ישפוט בשכלו שא"א בשום אופן לקהל ישראל לשמור את כל בני ביתם קטנים כאלו וגם לא נשותיהם וחלושי דעת לשמרם בכל יום השבת מבלי להוציא מפתח ביתו החוצה דברים קטנים ומטפחת וקטנים ופתם בידם, וכמה צער ודוחק יסבלו הגדולים הנזהרים ובפרט בענין תפלה בבהכ"נ ביום ש"ק בהבאת הסידורים להתפלל מתוכו וטליתים וכדומה עט"ז סי' שמ"ו סק"ו, א"כ השכל הפשוט גוזר שראוי ומחוייב לתקן החצרים והמבואות בעירוב המתיר טלטול:

ואמנם על כן מצינו לחז"ל במס' ביצה טז ע"ב דההוא מרבנן שהיה אוסר לערב ערובי חצרות ביום טוב שחל להיות בערב שבת ואמרו עליו שהוראתו לקלקולא, ופריך הש"ס מאי קלקולא הרי החמיר, ומתרץ כיון דמקלקלי ב' רבים היינו קלקולא. פירש"י, דמקלקלי ב' רבים ששוכחים ומטלטלים בלא עירוב היינו קלקולא אם הי' מותר לערב אתמול והוא אוסרו עכ"ל. א"כ ק"ו, השתא ומה התם אינו אלא לשבת א' ונקל יכולים להזהר בטלטול שבת א', ומה גם דהמורה ההוא עשה כן משום חומרת יום טוב שלא לערב בע"ש שהוא י"ט קרי ליה קלקולא, מכ"ש שאין להתעצל מלתקן המבואות לשמור העם מקלקולי שבתות כל השנה כולו, והדבר מוטל על הרב הת"ח שבעיר לתקן המבואות ואם לאו מכשול וקולר העם על צווארו כדאמרינן בעירובין ס"ח ע"א א"ל רבב"ח לאביי מבואה דאית ב' גברי רברבי כרבנן לא להוי בה לא עירוב ולא שיתוף והוצרך אביי שם להתנצל על המכשלה שתחת ידו יע"ש:

ועיין עירובין כ"א ע"ב בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצאה בת קול ואמרה "אם חכם בני ישמח לבי גם אני". והקשה תוס' הא גם שניות תיקן, וי"ל לפי הנ"ל במה שהוסיף חומרא לאיסור שניות, אף על גב שהוא מצוה לעשות סייג לתורה מ"מ לא שייך ישמח לבי כי אולי יכשלו בזה בני אדם שאינם הגונים, אבל כשעשה סייג לשמירת שבת וגם עשה תיקון שלא יקלקלו בו היינו שיערבו עירובין אז ישמח לבי גם אני, וגם כשהוסיף סיג לקודש לגזור טומאה על הידים לא שמח לבו אלא יען למד תיקון לטומאה בנטילת ידים אז ישמח לבי גם אני. ובטש"ע סימן שס"ו סעיף י"ג וי"ד מצוה לחזור אחר עירובי חצרות, מברך על מצות עירוב. והנה אין כוונת הברכה על אשר קדשנו ואסר לנו

ההוצאה וטלטול בשבת, חדא דלא שייך וציונו על המניעה דה"ל למימר ואסר לנו הוצאה מרשות לרשות בשבת כמו שמברכים בחופה ואסר לנו הארוסות, ומ"ש וציונו על העריות כבר כתב שם הר"ן [כתובות ז' ע"ב] בזה ע"ש, ועוד מ"ש דמברכינן על איסור הוצאה בפרוטרוט טפי משאר מלאכות שבת שהכל נכלל בברכה שאנו מברכים בקידוש ובתפלה מקדש השבת, אע"כ לומר דהאי ברכה על מצות עירוב היא על מצות התיקון הגדול הלז להשמר מאיסור הוצאה אשר ממש א"א להזהר ממנו כמ"ש לעיל:

וברוך ה' אלקי ישראל אשר נתן בלב מלכים וסגנים ושרים אשר עם ה' חוסים בצילם שנותנים רשות לשמור דתינו בכלל, ובפרט לקבוע עירובין במבואותיהם אפילו במבואות שגדולי מלכות דרים בהם אם צריכים להתיר טלטול לישראל נותנים רשות לתקן, ומי לנו גדול מעירנו פרעשבורג מטרפולין דמדינתא וכמה פעמים המלך יר"ה ושריו וסגניו נעצרים פה וכעת הוא וועד המדינה וכל שרי המלוכה נאספים ויש כאן במקום אחד שצריך תיקון צורת הפתח בשני קנים וקורה על גביהם ובמקום א' אצל המים יש תיקון אחר פס גבוה הכל לפי הצורך ואין מכלים דבר והדברים מפורסמים וגלויים אין בו ספק ע"כ אין להאריך יותר, ופשוט שמעלת ידידי הרב נ"י ישתדל בכל עוז לתקן בני קהלתו וה' יתנהו לחן ולחסד בעיני האדון הגדול החסיד הפישאף נסיך עירו ויתן רשות להסיר מכשול ותקלה ובחסדו ירום הודו וכסא כבודו: